

den diskutabla

Fritänkaren

Nr. 60 Hösten 1997

Femte årgångens nummer 9

Innehåll :

<i>Musik :</i>	
Krönika	2
Carl Tillius in memoriam	3
Insändare om Michael Jackson	4
Glimtar av Haydn	4
<i>Böcker :</i>	6
Raoul Wallenberg lever ännu! (insändare)	6
Laila Roth om Shakespeare	7
John Bede om Shakespeare	9
Kommentar	10
Hamlet - och andra filmer	10
Kulturkalender (16.10 - 30.11.1997)	12
<i>Europa :</i>	13
Drömmresan, del 5 : Grekland.	13
<i>Islam :</i>	14
Expedition Oman, del 6.	14
Doktor Sandy om massakern i Jerusalem	16
<i>Tibet :</i>	17
Expedition Tibet maj '97, del 4 : Lhasa (fortsättning).	17
<i>Annat:</i>	19

En läsares svar till J.B.Westerberg - med ett barns syn på saken (insändare)

Detta nummer domineras nästan av insändare av varjehandad slag, av vilka den mest uppseendeväckande dock är från "*Raoul Wallenbergs vänner*" om fakta i detta märkliga och evigt aktuella öde. Shakespeare-debatten når nya höjder i nya högst oförutsedda turer, mot vilka argument vi har valt att skrinlägga all annan litteratur så länge, då all sådan bleknar i jämförelse. Slutligen gör inläggen i islam-frågan detta nummer verkligen värt att kallas diskutabelt.

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men behandlar även gärna politik, religion och resor.

Den beräknas utkomma med minst 10 nummer årligen på svenska samt minst 2 på engelska. Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4. ("*Fritänkaren*", C. Lanciai)

Årsprenumeration : 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland : 150 mk)

Tvåårsprenumeration: 300 kr

Letnany
45

Krönika.

Det har varit en förfärlig sommar. Det började med "den förskräckliga resan till Finland", men vistelsen sedan i Finland blev väl i högsta grad välgörande. Men sedan inleddes katastrofsommaren.

Det blev ju över 30 grader varmt och höll sig så hela sommaren, närmare bestämt i de två månaderna juli-augusti. Och under hela denna tid satt man inomhus i staden och arbetade. Ett värre sommarkval får man leta efter.

Meningen var att man skulle återkomma till Finland senare, men det uppstod missförstånd i familjen, så att man inställde sin välbehövliga augustivecka i Finland på grundvalar som efteråt visade sig ha varit missförstånd och felaktiga uppgifter. Och sommarsolen rasade obönhörligt på med temperaturer upp till 33 grader i skuggan, och man satt instängd i storstaden. Till nöds kunde man bege sig på dagsturer till Alingsås eller Onsala eller Kungälv men inte längre.

Och denna infernaliska och ihållande värme påverkade även andra innesittare i staden negativt, så att man vid ett besök hos goda vänner plötsligt blev överfallen och fick foten slagen ur led, så att man sedan varken kunde cykla eller gå en kvarterspromenad längre. Det var sommarens absoluta bottenrekord. Därmed var hela sommaren etablerad som ett oslagbart fiasko. Och solen bara sken och sken, och temperaturen bara steg och steg.

För att kompensera denna påtvingade invalidisering inhandlades dock en ny dator, vår nye stjärnmedarbetare Brage, en 486-a AST, som kunde föra förlaget till nya produktionshöjder. Det är bara att konstatera, att sedan Letnany-förlaget introducerades på marknaden genom Göteborgs Bokmässan i oktober förra året har vi kommit ut med 35 publikationer, flera mycket omfattande.

I september var det meningen att vi skulle bege oss söderut på vår sedvanliga höstresa ner via Budapest och Bulgarien till Konstantinopel och sedan över Athen till Italien och Sicilien, men problem uppstod av högst oförutsett slag. Plötsligt började en bortopererad visdomstand spöka i käften genom ohyggliga plågor utan anledning. En tandläkare studerade saken, beundrade mina fina tänder och kunde varken finna något hål eller något spår av någon inflammation. Ingenting gjorde ont utom längst inne i tandköttet, men där gjorde det ont lika förbannat.

Hellre än att offra tusentals kronor på onödiga tandläkaråtgärder, som opåkallade rotfyllningar och grävande efter baciller längst inne i köttet, vilket vi förlorat alldeles tillräckligt för mycket pengar på tidigare, gick vi in för att gå genom helvetet med whisky som enda moraliska stöd. Det krävdes 3-4 ordentliga huttar om dagen för att hålla balansen. Man var därav kroniskt utslagen socialt, så att man till och med måste tacka nej till kräftskivor, och några balkanska strapatser till Bulgarien och Turkiet med Grekland och Italien var det ju inte att tänka på med ett sådant bagage.

Men whiskyn (*Chivas Regal* - vad annars?) gjorde susen och visade sig ha varit rätt medicin: man kom ut på andra sidan och utan omkostnader. Den spökande visdomstandens sista nerv dog på vägen.

Strök med på vägen gjorde däremot prinsessan Diana, moder Teresa av Calcutta och världens störste dirigent Sir George Solti från Ungern. Av dessa tre var väl moder Teresa den största personligheten, medan man kommer att sakna Georg Solti

mest: den siste och kanske den störste av de gamla dirigenterna, en genialisk gestaltare av dramatisk musik och såsom sådan kanske oöverträffad. Prinsessan Dianas tragiska död som martyr för den omänskligt cyniska massmediavärlden må ha fyllt oss med rörelse inför hennes ungdom och skönhet och filantropiska insatser, men moder Teresas storhet som människa överträffar vida denna gloria, medan förlusten av Sir George Solti är oersättlig, då han var den siste av sitt släkte efter Toscanini, Furtwängler, Bruno Walter, Otto Klemperer och Herbert von Karajan. Tomrummet efter honom är oöverskådligt. Prinsessan Diana hade sina söner, sin bror och sin familj, moder Teresa hade sina medsystrar och sin orden "The Missionaries of Charity", men Sir George Solti var musikens högste kung, och han dog utan arvingar.

Carl Tillius in memoriam.

Det är mycket svårt att skriva denna nekrolog, då vi aldrig kände Carl Tillius personligen. Men det var få som kände honom. Han var en mycket reserverad karaktär som höll sig till sina ideal och som i princip utestängde resten av världen från att komma dem vid med sin tarvlighet.

Det anmärkningsvärda vid hans bortgång vid mycket hög ålder (omkring 90 år) var tystnaden. Han hade varit medarbetare vid Göteborgs-Posten i kanske 40 år som musikkritiker, men hans gamla tidning fäste ingen synbar uppmärksamhet vid hans bortgång och omnämnde knappt hans kulturgärning som en av Göteborgs främsta musiker under senare hälften av 1900-talet. Förmodligen hängde detta ihjältigande av hans minne från tidningens sida samman med hans bryska avsked därifrån som musikkritiker: med åren tyckte tidningen att han blev en belastning med sin avancerade smak och sina höga krav, som fann mindre och mindre behag i musikens utveckling under åren.

Carl Tillius var framför allt en Beethoventolkare. Detta är hans stora särmärke och plus som förlämnar honom en plats i åtminstone den lokala evigheten i Göteborg. Vid sidan av Guido Vecchi var han under decennierna Göteborgs mest framstående musiker genom sin envishet att i trots mot tidernas allt vulgärare smak hålla fast vid och försvara de högsta idealen. Han hörde liksom Guido Vecchi till tiden innan den stora musikvulgariseringen inträdde genom den drogberoende pop- och rockmusikeran, och liksom Guido Vecchi kunde han inte förstå hur en värld och Sverige kunde falla för en sådan förödmjukelse och förnedring av hela kulturen. Han såg kultur-Sverige förlora sina ideal, sin höga standard och alla normer och sörjde däröver. Och det enda han kunde göra åt saken var att resignera för att åtminstone för sin personliga del slå vakt om de gamla klassiska idealen och föra dem vidare privat.

Ingen tackade honom för det och allra minst Göteborgs-Posten, den främsta representanten för den massmediala världen i väst-Sverige med dess favorisering av allt populärt, lågt och vulgärt, för vilken värld det enda kriteriet är lönsamhet. De främsta försvararna för den världen är drogliberalerna, som företräder drogliberalismen med argumentet att efterfrågan på droger är så stark att det vore dårskap att göra motstånd: "Vem är så dum att han kan ha någonting emot lönsamhet?" Och den stora galjonsfiguren, täckmanteln och dragplåstret för drogliberalismen med dess beräknande exploatering av ungdomen (och numera även barn) är rockmusiken, framför allt hårdrocken.

Carl Tillius var en representant för motsatsen och blev därför utan tack avyttrad, förträngd och ihjältigen när han gick bort. Han var ju inte lönsam.

Insändare om Michael Jackson.

Vi har fått två insändare apropå förra numrets artikel om Ullevikonserterna. Så här lyder den ena:

"Michael Jackson är inget annat än en super-narcissist. Hans behov av att narcissistiskt-onanistiskt spegla sig i tusende ögon och känna sitt ego svälla är gränslöst. Någon berättade att han föll i gråt under showen - så härligt var det att bada i massornas jubel, i det att han på jättevideoskärm visade filmen, där han baxar fram en jättestaty över sig själv som ung pojke - Peter Pan med ostyrig lock i pannan, gullig grop i hakan och allt, iklädd uniform, hyllad av gråtande tillstormande massor med utsträckta armar mot guden...

Jag gråter också."

Kommentar. Inte bara Michael Jackson. Det förekom nyligen en rockkonsert i Bologna med påven Johannes Paulus II bland publiken. Till rockarna på scenen hörde den gamle Bob Dylan - skrynklig, urlakad, missbrukad, bedrövlig, ungefär som de halvt ihjälheroiniserade lika föräldrade Rolling Stones med sina härjade gubbansikten, precis som alltför gamla clowner uppträdande på cirkus utan sitt smink. Finns det någonting mera patetiskt än gamla rockare som inte förstår att sluta i tid?

Glimtar av Haydn.

Vi ska försöka ge en skymt av Haydns personlighet genom tre olika glimtar från hans tre olika perioder. Den första är från symfonins barndom, den andra är från hans inledande vänskapsförhållande med Marianne von Genzinger, och den tredje är från hans tid som lärare för den unge Ludwig van Beethoven, som Haydn själv kallade för "sin stor-Mogul".

De flesta har väl hört den så kallade "Avskedssymfonin", symfoni nr. 45, och charmerats av dess försvinnande originalitet, men få känner till historien bakom den och varför den över huvud taget skrevs. Dess tillkomst är ett charmerande uttryck för Haydns speciella försynthet och förmåga att gå till rätta med mänskliga problem. Det var nämligen så, att Haydns anställda musiker vid furst Esterházy's hov vid ett skede befann sig i ett intrikat dilemma, när furstens enorma intresse för musik bara växte och växte, så att han tenderade att förlänga varje musiksommarsäsong allt längre in på höstarna, så att musikerna aldrig fick möjlighet att åka hem och träffa sina familjer. När således fursten 1772 satte upp operan "Dido" brydde han sig inte om att fixa tak över huvudet och logi åt musikernas hustrur och familjer, utan alla instrumentalister och sångare, alla skådespelare, konstnärer och notskrivare jämte alla tjänare måste bo i en enda ganska liten byggnad tillsammans, så att i regel två musiker måste dela ett enkelrum. Fursten ansåg sig ha ordnat det hela förträffligt genom att betala dubbel lön åt alla konstnärerna, så att deras uteblivna familjer skulle få kompensation för att nödgas klara sig utan sina fäder. Emellertid ansåg inte musikerna att detta var tillräcklig kompensation för att nödgas leva skilda från sina familjer större delen av året. De längtade alla hem, och i sin nöd bad de Haydn att åtgärda problemet på något sätt. Haydn, som kände sin furste, visste hur man skulle nå hans hjärta. Han skrev sin "Avskedssymfoni", i vilken i sista satsen det ena instrumentet efter det andra upphör att spela. När symfonin framfördes var Haydns direktiv till musikerna, att närhelst vars och ens stämman tog slut, den musikern skulle blåsa ut sitt ljus, plocka ihop sina noter och gå ut och ta sitt instrument med sig.

Effekten av detta när konserten framfördes inför fursten gick denne djupt till sinnes. Han förstod omedelbart vidden av hela problemet. Följande dag gav han inför höstens annalkande order om uppbrott från Esterházy, och alla fick äntligen fara hem.

Av de personliga dokument, som har bevarats från Haydns liv, finns det knappast några mera betydelsefulla än hans brev till sin vän Marianne von Genzinger, hustrun till furst Esterházy's livläkare, som bodde i Wien. Här är ett av dem (7 februari 1790) :

"Ja, här sitter jag nu i min vildmark, övergiven, liksom ett föräldralöst barn, nästan utan mänskligt sällskap, vemodig, dröjande vid minnet av svunna härliga dagar. Ack ja, svunna! Och vem vet när dessa sälla timmar kommer tillbaka - dessa trevliga sammankomster, då alla de närvarande är ett hjärta och en själ - alla dessa ljuva musikkvällar, som endast kan ihågkommas och inte beskrivas? Var är dessa inspirerade ögonblick? Borta - och borta för alltid. Ni må icke förvånas, kära fru, att jag dröjt med att skriva och uttrycka min tacksamhet. Hemma var allt kaos; under tre dagar visste jag inte, om jag var kapellmästare eller 'kapelltjänare'. Ingenting kunde trösta mig, min våning var i en enda oreda; till och med pianot, som jag annars älskar, var motsträvt och olydigt och irriterade snarare än lugnade mig. Jag sov föga, och till och med drömmarna plågade mig, ty när jag fallit i sömn och levde i den sälla illusionen att jag åhörde 'Figaros bröllop', väcktes jag av den rasande nordan, som nästan blåste av mig nattmössan. Jag tappade tjugo pund i vikt på tre dagar, ty resultatet av den goda kosten i Wien hade försvunnit under återresan. Ack, ack, tänkte jag för mig själv, när jag på värdshuset var tvungen att äta en skiva av en femtioårig ko i stället för Ert underbara oxkött, ett gammalt får med rovor i stället för en ragu med små köttbullar, en seg stek i stället för böhmisk fasan, ungersk sallad i stället för saftiga apelsiner och torra äppelmunkar i stället för bakverk. Ack, ack, tänkte jag för mig själv, jag önskar att jag nu hade någon av de läckerheter, som jag föraktade när jag var i Wien. Här på Esterházy frågar mig ingen: 'Vill ni ha choklad med eller utan mjölk? Dricker Ni kaffet med eller utan grädde? Vad kan jag bjuda Er, min käre Haydn? Vill ni ha vanilj- eller smultronglass?' Om jag åtminstone hade ett stycke god parmesanost, i synnerhet under fastan, som gjorde mig i stånd att lättare svälja dessa svarta puddingar! Idag har jag uppdragit åt vår betjänt att skaffa mig ett par pund.

Förlåt mig, min kära fru, att jag upptar Er tid i detta mitt allra första brev med sådant bedrövligt klottrande och sådana dumheter; Ni måste förlåta en av wienarna bortskämd man."

Beethoven hade tänkt sig Mozart som sin lärare, men när denne plötsligt dog måste han tänka om och vände sig till Haydn. Den 38 år äldre mästaren, som alltså hade kunnat vara Beethovens farfar, fann icke samma behag i Beethoven som han funnit i Mozart men tog sig ändå an den unge ambitiöse musikstudenten. Ej heller fann Beethoven sina lärarideal direkt personifierade i den gamle efter Mozarts död ganska oengagerade mästaren. När Beethoven fann att Haydn inte rättade allvarliga fel utan tolererade vad Beethoven än kom med, så vände sig Beethoven till en annan lärare. Denne var Johann Schenk, som accepterade Beethoven som sin elev på villkor att deras samarbete förblev en absolut hemlighet. För syns skull fortsatte Beethoven studera under Haydn, men hans verkliga lärare var Schenk. Först efter några år fick Haydn veta om Beethovens dubbelspel. Han blev dock inte det minsta sårad. Han kände sin Beethoven och uppskattade i stället sin nitiske elev desto mer för dennes aktningvärda grundlighet i sin egen utbildning. Det blev aldrig någon brytning mellan honom och Beethoven, som sedermera gick till musikhistorien som kanske den mest noggranne tonsättaren av alla.

*(I nästa nummer skall vi försöka ägna oss åt Sergej Rachmaninov.
Därefter planeras bland annat en mer omfattande artikelserie om Beethovens sonater.)*

Raoul Wallenberg lever ännu!
(insändare)

"Ni skriver i Fritänkaren nr. 58 att Raoul Wallenberg försvann i Ljubljankafängelset i Moskva "för exakt 50 år sedan, troligen skjuten på kamrat Berias, Stalins eller någon annan kamrats order." Detta är en grov missuppfattning. Raoul Wallenbergs öde blev långt grymmare än så.

Er uppgift är korrekt så långt, att det till följd av svenskarnas envisa efterforskningar i fallet Raoul Wallenberg kom ett memorandum från utrikesminister Andrej Gromyko 1957 som förtalade att Raoul Wallenberg skulle ha avlidit i Ljubljankafängelset den 17 juli 1947 av hjärtinfarkt och omedelbart kremerats utan obduktion, enligt chefen för sjukvårdstjänsten i nämnda fängelse, en viss herr Smoltsov, som avgivit en rapport om saken till sin chef Abakumov, ministern för statssäkerheten i Sovjetunionen. I Gromykos memorandum heter det vidare, att denna minister Abakumov sedermera arkebuserats för brott mot Sovjetunionens lagar. Men allt tyder på att rapporten om Raoul Wallenbergs död, med dess märkvärdiga uppgift om en mot alla regler genomförd "kremering utan obduktion", är en fabrikation från år 1957 enkom konstruerad för att ingå i det berömda "Gromykos memorandum". Allt tyder även på att Raoul Wallenberg var vid livet långt senare.

Hans troliga öde är följande. Han arresterades av ryssarna i Budapest den 17 januari 1945 då dessa inte trodde på att han i Ungern enbart varit sysselsatt med att rädda judar. De misstänkte honom för spioneri och tog honom därför till Moskva, där flera andra fångar upplevde honom i olika fängelser från 1945 åtminstone ända fram till 1979. Han försvann troligen på order av högsta ort, dvs. på order direkt från Stalin. Denne hade lovat Sverige att göra vad han kunde i Wallenbergaffären efter att hans ambassadör i Stockholm madame Kollontaj blamerat sig med att i Sverige erkänna att Raoul Wallenberg levde i Moskva, varefter hon omedelbart hemkallades. Det troliga är att Stalin beslöt att R.W. skulle försvinna utan ett spår då han var betraktad som en säkerhetsrisk för Sovjetunionen. Man upprättade följaktligen ett dokument om hans död och lät honom försvinna i Gulag-arkipelagen. Med stöd av detta dokument kunde sedan Stalin och andra hävda att Raoul Wallenberg var okänd i Sovjetunionen, vilket sedan alltid förblev Sovjetunionens officiella version.

Raoul Wallenbergs öde efter 1947 går vagt att rekonstruera efter vittnens utsagor. Troligen dömdes han 1948 av en sovjetisk domstol för spioneri (utan att hans skuld kunde bevisas) till 25 års fängelse. Han hölls i isoleringscell i olika fängelser, under vilken tid han bara kunde meddela sig med andra fångar genom knackningar. Han kunde varken mottaga eller skriva brev. Han synes dock ha varit en synnerligen energisk knackare.

Hans fängelsevistelser under årens lopp synes ständigt ha pendlat mellan isoleringsceller och mentalsjukhus främst mellan orterna Moskva, Vladimir, Mordovia, Versjnje Uralsk och Alexandrovskij Central, de två sistnämnda orterna vid Uralbergen, men han synes även ha förts omkring i Sibirien. Endast intagen på fängelsesjukhus synes han i princip ha kunnat få kontakt med andra fångar och då alltid bett dem meddela sig med omvärlden om hans existens. De sovjetiska myndigheterna har från början ansträngt sig för att isolera och eliminera alla fångar som inför yttervärlden lyckats vittna om att Wallenberg levde.

Ett typexempel är läkaren-vetenskapsmannen, som vid en konferens råkade avslöja för en svensk kollega, att Wallenberg då vistades vid ett mentalsjukhus som

var en typisk isoleringsanstalt för politiska fångar. När saken blev känd kallades denne vetenskapsman omedelbart upp till antisemiten Chrusjtjov (1961), fick en grundlig utskällning och skrämdes till att dementera sina egna uppgifter. Kort därpå dog denne framstående vetenskapsman i hjärtinfarkt. Sådana historier om glimtar av Raoul Wallenbergs existens finns det gott om.

Detta är huvudkonturerna av Raoul Wallenbergs öde, som endast vagt kan skymtas, men som kanske just därför paradoxalt nog framstår som desto tydligare och klarare. I beaktande av hans utomordentliga fysiska och psykiska hälsa 1945 är det inte otänkbart att han ännu är vid liv. Rudolf Hess dog 94 år gammal efter 46 år i fängelse. Raoul Wallenberg skulle idag bara vara 85 år gammal.

Det grymmaste i hans öde är den uppenbara isolering han varit utsatt för genom alla år. Han har aldrig fått veta något om de ansträngningar som gjorts från hela världens sida i att finna honom, och alla hans egna ansträngningar att kommunicera med sin omvärld har sedan 1947 konsekvent kvävts med grymmaste omänsklighet. Det nya Rysslands öppnande av gamla fängelsearkiv har inte lett till någon ökad hjälpsamhet från Rysslands sida. Den officiella sovjetiska versionen att "Raoul Wallenberg är okänd i detta land" lever ännu.

Med vänliga hälsningar,   - *Raoul Wallenbergs vänner.*"

Vi är mycket tacksamma för detta inlägg, då vi varit varmt engagerade i Wallenberg-affären ända sedan 70-talet. Vi hade nästan hoppats på någon reaktion av just det här slaget på utsagon om att R.W. skulle ha avrättats i Ljubljanka redan 1947. Även den teorin förekommer, att R.W. skulle ha begått självmord i ryskt fängelse just när de internationella efterforskningarna bedrivits som starkast, att detta skulle ha vållat en kris i det sovjetiska etablissemanget och att därför självmordet noggrant tigits ihjäl och alla bevis undanröjts, (ex. arkebuseringen av ministern för statssäkerheten i Sovjetunionen).

Vår insändare från "*Raoul Wallenbergs vänner*", som bett om att få vara anonym, har även rekommenderat tre böcker särskilt i ämnet: Raoul Wallenbergs far Fredrik von Dardels bok från 1970, som lär vara den mest vederhäftiga och koncentrerade av alla, den första boken av Rudolph Philipp från 1946 om huvudsakligen Raouls tid i Budapest, samt den mera moderna boken av Eric Sjöquist från 1980 "Diplomaten som försvann", som tar upp alla dokumentationer av vittnen om Raouls existens i Gulag-arkipelagen 1945-1980. Vi kommer samvetsgrant att följa vår brevskrivares uppmaning att närmare studera Wallenberg-litteraturen och tar givetvis varningen för alla romantiseringar och blaskromaner i ämnet på allvar.

Samtidigt vill vi passa på att be om ursäkt för att vi försummat att notera Raoul Wallenbergs 85-årsdag den 4 augusti i vår kulturkalender denna sommar. Vi har även uraktlåtit att nämna Han Suyins 80-årsdag den 12 september, men detta har varit fullt medvetet: henne nonchalerar vi.

Laila Roth om Shakespeare.
(insändare)

"Två artiklar i ditt senaste nummer ger mig anledning att skriva till dig. Den ena är den nu avslutade artikelserien "Den heliga tystnadsplikten" av Johannes Westerberg, som tydligen fler än jag funnit vara av exceptionellt intresse. Får jag använda hans historia i min roman? Det blir inget plagiat i så fall, utan jag bara lånar hans personlighet. Han är just en sådan person som min hjältinna på flykt från

kärleken skulle må bra av att råka ut för. Givetvis behöver jag både ditt och Johannes tillstånd.

Den andra artikeln är den om Shakespeare. Efter att ha umgåtts med engelsmän i hela mitt liv och periodvis bott länge i olika delar av landet kanske mina synpunkter kunde vara av intresse för din tidning. Det finns kanske ingen mentalitet i världen som är så spännande och djup som den stormiga engelska dubbelkaraktären.

Jag läste dina tidigare Shakespeareartiklar med stort intresse och har nu läst om dem. Jag röstar för William Stanley. Jag tror inte alls på Edward de Vere. Han känns inte rätt.

Vad jag tror är följande. William Stanley var en man av världen med ett brinnande intresse av allt mänskligt, som han fann teatern vara ett idealiskt forum för focuserandet av. Men genom sin kungliga börd kunde han aldrig framträda själv i så låga sammanhang. Ville han vara med i teatern måste han hålla sig i total obskuritét längst bak i kulisserna. Detta passade honom, då han som kunglig släkting hade alla skäl att bevara en sober distans till verkligheten.

Earlen av Oxford, Edward de Vere, hans blivande svärfar, hade samma brinnande teaterintresse men inte alls samma distans. Han var en dynamisk och våldsam natur som gärna uppträdde mitt på scenen och var som karaktär kanske något av en motsats till den avmätte William Stanley. Därigenom blev de idealiska kompanjoner som kompletterade varandra. Earlen av Oxford blev William Stanleys stora och kanske enda inspirationskälla. Många av Shakespeares karaktärer skulle kunna vara direkta porträtt av Oxford, exempelvis Petrucchio i "Så tuktas en argbigga", många av de praktfulla kungarna i krönikespelen med sina häftiga humör och varför inte både Falstaff och Hamlet, då Hamlet skulle kunna vara earlen av Oxford som ung. Vänskapen mellan Hamlet och Horatio skulle kunna vara en replik av vänskapen mellan Oxford och Stanley.

När Oxford dör avmattas den Shakespeareska produktionen. Dramerna blir till en början mer bittert pessimistiska (Othello, Lear, Timon, Antonius och Kleopatra, Coriolanus, Macbeth) och övergår till slut i seren resignation (Cymbeline, En vintersaga, Stormen). En ny tid inträder av politisk stabilisering (Englands och Skottlands förenande under ett kungahus) med mindre intresse för dramatisk teater. Även William Shakespeare, Stanleys pålitlige teateragent, drar sig tillbaka, och då passar Stanley på att göra det samma för att ägna sina återstående 30 år åt sin familj. Du kan ha mycket rätt i att han kan ha kommit på kant med det Stuartska kungahuset och därefter hållit sig undan under senare delen av sitt liv och kanske varit inblandad i komplotten från hans egen förläning Isle of Man - detta måste man forska i.

Svagheten i Shakespeares dramer är bristen på kritik mot kungahuset. Dramatikerns pathos kulminerar i "Kung Lear" med de bittraste utfall i hela världslitteraturen mot världsordningen, men kritiken fullföljs inte utan mattas av och slocknar i en bedrövlig resignation, som i "Henrik VIII", det allra sista dramat, är närmast löjligt lojalistisk mot den etablerade ordningen. William Stanley kanske fann det värt att på detta sätt gräva ner stridsyxan och sluta fred med kungahuset för att inte riskera sin familjs framtid - och priset blev i så fall den katastrofala förlusten av hans fortsatta författarskap. Var det värt det? kan man verkligen undra när man betraktar huset Stuarts vidare öden, som ju blev tämligen olyckliga tills de avbröts efter bara 100 år.

Detta är bara teorier och spekulationer, men du får gärna framföra dem i din Fritänkare som inte helt tagna ur luften utan som mognat efter mångårig förtrogenhet med den mycket svärfångade och diskreta brittiska mentaliteten."

- Laila Roth.

I vårt svar till Laila Roth har vi meddelat att vi ingenting har emot att hon använder sig av Johannes och hans person i romantiserad form, förutsatt att han själv inte heller har det.

- red. anm.

John Bede om Shakespeare.
(insändare översatt från engelskan)

"Min käre medförfattare, vid det här laget är jag dig skyldig en hel del tack för
1) din utmärkta bearbetning av andra delen av vår "Gotisk historia" - mina uppriktiga komplimanger! Hur lyckades du? Du har eliminerat varenda oegentlighet - inte för att jag saknar dem, men jag kommer allt ihåg dem.

2) ditt mycket intressanta återöppnande av fallet Shakespeare. Jag har noggrant läst dina gamla artiklar i detta det mest spännande av alla brittiska ämnen på nytt, och beaktande till råga på det mr Martin Tegens nya upptäckter är jag redo att ompröva mina värderingar och fullständigt omformulera mig själv.

Nåväl, jag bugar mig för att William Shakespeare av Stratford tydligen aldrig var någon poet, att han bara var en teateramatör som råkade göra sig en förmögenhet på att fuska i teateraffärer och kanske sälja sitt namn till dramatiker av kungligt blod vilka anständigheten förbjöd att sätta sina egna namn under sina dramer, och så vidare; men, jag ber dig, lämna en sista lucka öppen för den möjligheten att William Shakespeare trots allt kan ha varit dramatikern. Det är ju i alla fall ännu inte bevisat att han inte var det.

Naturligtvis är dina argument för Edward de Vere och William Stanley nästan avgörande. Det brutna spjutet i earlen av Oxfords vapen i kombination med pseudonymen "Shake-Speare" pekar på Edward de Vere, och de båda gravskrifterna av William Stanley är som en definitiv signatur till Shakespeares verk. Min invändning till dina argument är att Shakespeares författarskap skulle ha tillhört två olika personer. Jag måste hävda att de bara var en.

Den stora förenande faktorn i Shakespeares verk är språket - det är det samma i alla dramerna och alla dikterna, det är samma oöverträffade ordrikedom och poetiska fantasi överallt, det är samma djupa mänsklighet; kort sagt, personligheten är den samma i alla verken, och *det är bara en personlighet*. Endast några av de sista skådespelen skiljer sig något från denna regel, och du har själv nämnt dem - det är Timon, Perikles och Henrik VIII. Endast i dessa dramer förekommer det andra element än den mycket klara personligheten bakom alla Shakespeares andra verk.

Ditt argument, att alla verken inte kunde ha varit de Veres, eftersom han dog 1604, är vattentätt. Även om "Othello" och "Kung Lear" kunde ha skrivits av den avlidne de Vere, så är det ytterst osannolikt att mästerverk som "Macbeth", "Antonius och Kleopatra", "Koriolanus", "En vintersaga" och "Stormen" skulle ha skrivits före produktionerna av "Othello" och "Kung Lear". Därigenom kan de Vere uteslutas från författarskapet till Shakespeares samlade verk. Därmed återstår bara vår gamle mystiske vän William Stanley.

Du har slutligen lyckats få mig över till ditt läger. Jag erkänner William Stanley som den sannolika författaren till alla Shakespeares verk.

Ett annat argument mot de Vere är hans våldsamma temperament. En man som i ett anfall av dåligt humör dödar en tjänare hos sin blivande svärfar skulle aldrig kunna bringa sig själv till att koncentrera sig på att komponera så komplicerade och disciplinerade skapelser som Shakespeares dramer är. Å andra sidan kan de Veres dramatiska karaktär mycket väl ha inspirerat Will Stanley till att komponera sådana dramer som "Hamlet", "Romeo och Julia" och "Richard III".

För några veckor sedan firade vi 150-årsminnet av inköpet av Shakespeares hus i Stratford för dess bevarande, det första hem i England som köptes för ett sådant ändamål. Jag är nu ledsen över att behöva säga att det tycks ha varit en felaktig investering.

Var vänlig och håll mig informerad om allt som händer i denna debatt!

Din tacksamme medförfattare, *John Bede*.

Kommentar. Vi står alltså här inför det besynnerliga fenomen, att två skrivande vänner inom Storbritanniens gränser båda har haft samma tankar och överger William Shakespeare för att stödja Stanley-teorin. Är det då verkligen så enkelt att skrota Shakespeare?

Ty det finns trots allt ändå argument för att Shakespeare var den verkliga diktaren. Vår vän John Bede gör kanske klokt i att be oss hålla den möjligheten öppen om än bara på glänt som en sista utväg.

Det viktigaste argumentet är det helt autentiska *Preliminary Matter*, (förordet) till *The First Folio*, den första upplagan av Shakespeares samlade verk 1623. Dessa texter består av främst några hyllningsdikter till skalden främst avfattade av Shakespeares egen närmaste kollega och medarbetare Ben Jonson, även han dramatiker. Dessa samarbetade nära under ett antal år, och Ben Jonson tycks i dessa dikter inte ha den minsta reservation inför att Shakespeare skulle ha varit den ende diktaren till alla pjäserna. Det är svårt att tänka sig att Ben Jonson skulle ha kunnat bli lurad av Shakespeare på denna punkt under så många år under ett så nära samarbete och vänskap. Vidare framgår det med övertydlighet i detta *Preliminary Matter* att skalden utan tvekan är död. Detta utgör det hårdaste slaget mot Stanley-teorin, ett slag som inte kan bortförklaras eller ignoreras, då texterna i *The Preliminary Matter* är fullständigt ärliga, och då det är omöjligt att misstänka någon förfalskning därvidlag då en rimlig motivering därtill helt och hållet saknas i en så dyr och unik publikation.

Det är svårt att betvivla äktheten och sanningen i materialet i *The Preliminary Matter to the First Folio*. Om det likväl skulle vara förfalskat på något sätt (för att maskera den verkliga författaren) skulle det i så fall vara det största litterära bedrägeriet i litteraturhistorien, som det skulle vara mycket svårt att finna någon rimlig anledning och motivering till.

Därmed är vi tillbaka på ruta ett.

Och därmed går debatten vidare och lär fortsätta så länge Shakespeare förblir aktuell, dvs. för evigt.

Hamlet (och andra filmer).

Kenneth Branaghs virtuosa filmatisering av "Hamlet" med obeskuren text är magnifik, och åtminstone den första delen är den absolut mest magnifika tolkning som har gjorts på film av den första delen. Normalt brukar denna del erbjuda problem, många har vant sig vid att gäspa sig igenom Hamlets galenskap, men Kenneth Branagh förmedlar en ypperlig och kanske absolut tolkning av just pjäsens alla svåraste partier. Han har inte bara tagit vara på texten utan även fingranskat den med förstoringsglas under luppen och fått fram detaljer och innebörder som har gått alla andra förbi. Detta är filmens största förtjänst. Detta är den första kompletta tolkningen av "Hamlet" på film på 33 år, (sedan den inför Shakespeares 400-årsdag 1964 filmades på Kronborgs Slott med Christopher Plummer), och den lyckas klart bevisa att det minsann är värt att ta vara på varje ord i den dramatiska texten.

Normalt brukar Hamlet-filmer misslyckas med första delen för att sedan lyfta taket i den andra. Här är det tvärtom. Andra delen av Branaghs version är delvis ett

misslyckande. Detta beror väl mest på den misslyckade framställningen av Ofelias vansinne. Här är hela handlingen flyttad till sent 1800-tal (tydligen inspirerat av den mycket lyckade filmatiseringen av "Trettondagsafton" härom sistens), detta är inte fel på något sätt och innebär inga störningar i den första delen, men i andra delen utsätts stackars Ofelia i enlighet därmed för alla 1800-talets mest absurda mentalvårds-behandlingar inklusive att man sprutar kallt vatten på henne med slang. Detta rimmar dåligt med Shakespeare. Hon får här inte ens ha blommor i håret! Så långt från Shakespeare får man bara inte avlägsna sig.

Även fäktningsscenen är delvis ett misslyckande, då fäktningsproceduren anno 1600 här fuskas bort genom modern fäktnings teknik med ansiktsmasker. Ronderna blir för korta, och dramatiken försvinner därför delvis. Däremot är scenen på kyrkogården med dödgravarna ypperlig. Dock når andra delen av Branaghs Hamlet-version inte upp till Laurence Oliviers version i svartvitt från för 50 år sedan. I den versionen var även musiken (specialkomponerad av William Walton) mycket mera aktningvärd och illustrativ. Branagh tycks sakna musikalitet samt rätt förståelse för ett fall som Ofelias.

Däremot kan ingenting negativt sägas om skådespelarna. Tvärtom. Alla är ypperliga utan ett enda undantag. Bäst är Julie Christie som en underbar drottning Gertrud, nästan ännu vackrare än vad hon redan var som ung, samt Polonius, som nästan överträffar Felix Aylmer i Oliviers version. Tolkningen av Horatio är kanske här även den bästa någonsin. Brian Blessed gör en oförglömlig vålnad i olika skepnader, och man ser även Jack Lemmon, Robin Williams, Sir John Gielgud, Charlton Heston och Gérard Dépardieu skymta förbi i biroller.

Däremot kan man även ifrågasätta lämpligheten av den utvalda scenen. Slottet är Blenheim, ett pompöst barockslott långt från havet, vilket även rimmar mycket illa med Helsingör och Öresund. Men alla inomhusscener är ypperliga, och den stora centrala spegelsalen är idealisk i synnerhet för Hamlets och Ofelias stora tête-à-tête-scen, som är helt oförliknelig och närmast erinrande om Orson Welles högsta virtuosnummer som regissör på vita duken.

Två andra filmer måste nämnas i förbifarten. Den mycket begåvade aktrisen Judy Davis är aktuell just nu i "*Children of the Revolution*" som vi inte har sett ännu men som torde vara sevärd. Hon gjorde 1990 tillsammans med Hugh Grant som Chopin rollen som George Sand i "*Impromptu*" med övertygande och oförglömlig inlevelse, en även för övrigt minnesvärd film om intrigerna och komplikationerna mellan Alfred de Musset, George Sand, Franz Liszt, Marie d'Agoult och med Emma Thompson som deras generösa mecenat och offer. Det är inte lätt att vara konstnär, men det är ännu svårare att ha med dem att göra, var sensmoralen ungefär, med väl utvald musik - den absolut bästa Chopinfilmen någonsin.

"*The Woman in Black*" (Herbert Ross 1989) var en mycket kuslig spökhistoria om en vanlig advokat (Adrian Rawlins från bl.a. "*Breaking the Waves*") som fick till uppgift att reda upp ett dödsbo efter en ensam äldre dam som bott i ett stort öde hus bortom all ära och redlighet vid ett stort träsk. En annan dam i svart störde ständigt hans vistelse i huset genom att spöka för honom. Historien var egentligen mycket enkel men ytterst förfärlig genom sin långsamt krypande fasa av ständigt mer övertygande verkningar, och fastän hela filmen tornar upp sig mot den final som inträffar, så kommer den ändå som en fullständig överraskning med en bedövande chockverkan. Och ändå har allt gått helt naturligt till: berättelsens logik är överväldigande klar med spökerierna egentligen endast som en ytterst raffinerad krydda och illustrerande förklaring till vad som egentligen händer. Alltsammans rör sig egentligen endast om ett förhållande mellan människan och naturen. Denna film torde bli en klassiker med Bernard Hepton i den viktigaste birollen.

"*The Russia House*" från 1990 med Sean Connery, Michelle Pfeiffer och Klaus Maria Brandauer var intressant och välspelad men tyvärr svag intrigmässigt genom en av John le Carrés tröttare spionberättelser. Filmens största förtjänst låg i det underbara filmandet av miljöer i Moskva och Sankt Petersburg.

Kulturkalender 16.10 - 30.11.1997.

16.10. : Günter Grass 70 år.

- Drury Lane-teatern i London 175 år.
- 150 år sedan "Jane Eyre" av Charlotte Brontë publicerades.

18 : Den venetianske målaren Canaletto 300 år.

- George C. Scott (tuggummigeneralen i "*Dr. Strangelove*" bl.a.) 70 år.
- 110 år sedan Ryssland sålde Alaska till Amerika.
- BBC (British Broadcasting Corporation) 75 år.

19 : 10 år sedan världscellisten Jacqueline du Pré avled 42 år gammal.

- 10 år sedan 'Svarta Måndagen' på Wall Street, en värre krasch än 1929.

20 : Thomas Hughes 175 år, författaren till den bästa av alla skolromaner någonsin, "*Tom Brown's Schooldays*" om den legendariske rektorn på Rugby Thomas Arnold, fader till diktaren Matthew Arnold.

21 : Diktaren Samuel Taylor Coleridge 225 år.

- Den nyss avlidne Sir George Solti skulle ha fyllt 85 år.

22 : Joan Fontaine (i bl.a. Hitchcocks "*Rebecca*") 80 år.

- 200 år sedan det första fallskärmshoppet (André-Jacques Garnerin från en ballong ovanför Paris).

- 35 år sedan Kubakrisen (22-28.10.1962).

30 : Louis Malle 65 år (avliden).

1.11 : Antonio Canova 240 år.

2 : 80 år sedan Balfour-deklarationen, i vilken Englands regering lovade sionisterna ett judiskt hemland i Palestina, delvis genom löjtnant T.E.Lawrences rekommendationer.

3 : 40 år sedan hunden Laika blev den första levande jordevarelsen i rymden.

4 : 150 år sedan Felix Mendelssohn dog.

5 : 75 år sedan Howard Carter upptäckte Tutankhamons grav i Luxor.

7 : Madame Curie 130 år.

8 : Bram Stoker, bl.a. författare till "*Dracula*", 150 år.

- Professor Christian Barnard 75 år, som genomförde den första hjärttransplantation.

10 : William Hogarth 300 år.

11 : Kurt Vonnegut 75 år.

15 : Greve Claus von Stauffenberg 90 år (mördad av Hitler 20.7.1944).

- Petula Clark 65 år.

17 : 75 år sedan den siste sultanen av Turkiet tvingades avgå.

19 : Indira Gandhi 80 år (mördad 1984).

20 : Drottning Elizabeths och prins Philips guldbryllup.

21 : Telly Savalas 75 år.

22 : 500 år sedan Vasco da Gama kom runt Godahoppssudden.

26 : Charles M. Schulz ("*Peanuts*") 75 år.

- 75 år sedan Tutankhamons grav öppnades efter att ha varit ostörd i 3333 år.

28 : William Blake 240 år.

- Alberto Moravia 90 år.

29 : Gaetano Donizetti 200 år.

- Jacques Chirac 65 år.

30 : Jonathan Swift 330 år.

Drömmresan, del 5: Grekland.

20.3. Tyvärr fick jag ingen kontakt med Freddy i Athen. Hans telefon hade upphört, och det var bara att befara att han och Nadia, hans grekiska sambo, hade separerat. Förra gången hösten '95 gick han ut med mig tillsammans med sin älskarinna, doktor Katerina, medan jag inte alls fick träffa Nadia. Det är bara att hoppas att jag någon gång återfår kontakt med honom, vilken dam han än har.

Till denna kris kom det dystra kalla vädret. Till detta kom en besvärlig hälsokris. Den avstängda värmen i det bulgariska tåget, det svinkalla regniga Konstantinopel utan värme ens inomhus, (hela mitt hotell hade bara en enda kamin - i köket,) den förfärliga gränspasseringen Turkiet-Grekland klockan 3-5 på natten med värmen i tåget avstängd under tiden, samt slutligen snöstormarna i norra Grekland, tog slutligen ut sin rätt, och jag ådrog mig en lätt förkylning.

Antagligen blev jag smittad redan i Konstantinopel. Där förekom en grupp hostande och snörflande japaner, som hade lyckats skaffa sig en medicin, vars alla instruktioner råkade vara på italienska. Dess värre behärskade ingen av japanerna detta främmande språk, och den enda i hela hotellet som kunde någon italienska alls visade sig vara jag, så jag fick det betänkliga nöjet att bena ut instruktionsföreskrifterna för denna grupp japaner, som trängdes omkring mig. Det gällde att inte ta medicinen om man hade astma, om man var gravid, om man led av grava allergier mot exempelvis pälsdjur, och absolut inte tillsammans med någon form av alkohol. Om man gjorde detta ansvarade läkemedelsfabrikatet inte för konsekvenserna. För varje detalj i de fyra sidor långa instruktionerna jag läste upp och tolkade sken japanerna upp, som om jag hade räddat deras liv. De lämnade mig sedan överlyckliga över att kunna använda medicinen och veta hur, men mig förmodligen grundligt nersmittad, vilket visade sig först under snöstormarna i norra Grekland, då plötsligt en viss halsbränna gjorde sig förnimbar genom sin outhärdlighet. Lyckligtvis hade jag inte tillgång till den japanska medicinen med italienska instruktioner, varför ingenting kunde avhålla mig från den enda korrekta medicinen: flaskan, i det här fallet god italiensk Martini. Jag behövde inte ens tänka på att eventuellt behöva ansvara för konsekvenserna.

Jag var sedan sängliggande hela den första dagen i Athen, och frågan var om det alls var lämpligt att jag lämnade Athen på ett tag. Emellertid är denna stad inte världens allra hälsosammaste genom sina massiva avgaser och benägenhet för smogkoncentration, så det gick på ett ut. Vad som kanske räddade situationen var en underbar kväll tillsammans med andra kära gamla vänner från Göteborg ute i Kefisia, vart man åkte tunnelbana. Athen har bara en enda tunnelbanelinje, då brytandet av tunnelbanor i Athen är förknippat med vissa arkeologiska problem, så att det går ungefär tre gånger så långsamt i Athen som det gör i Rom, som efter många herrans decennier redan har lyckats åstadkomma två tunnelbanelinjer.

Ändå var det med vemod och smärta man lämnade sitt stormpinta, kalla och regniga Athen efter bara en enda natt. I Patras blåste det ännu värre, och regnet forsade ner på vägen. Man såg ingenting av stranden på andra sidan Korintiska Viken. Aldrig tidigare har jag upplevt Grekland så höstligt och vinterligt på våren. Det var ju ändå vårdagjämning denna dag.

Kanske jag borde ha stannat längre i Athen. Det får framtiden utvisa.

21.3. Vädret förblev dåligt. På Adriatiska Havet kunde man varken se Albanien eller Italiens kust. Däremot var resällskapet desto bättre. Ett par unga kanadensare, ett par unga amerikaner från Oregon, ett par unga damer från England och ett ungt heroiskt par kvinnliga cyklister från Kalifornien slog sig ihop i ett nattparty ombord med generöst utbudande av kanadensisk whisky, som den tongivande i sällskapet, Nick från Saskatchewan, bjöd på. Det var den utan jämförelse trevligaste överfart

mellan Patras och Brindisi jag någonsin gjort. Min roll var som ett slags kombinerad outsider och medelpunkt, då jag samtidigt som jag var ensam visste så mycket om allt vad dessa ungdomar var intresserade av och jag säkert var dubbelt så gammal som någon av dem. Jag hade kunnat vara far till dem alla.

De unga cyklande systrarna från Kalifornien tilldrog sig mitt särskilda intresse, då det är ovanligt att påträffa två så energiska damer. De hade alltså transporterat sina cyklar hela vägen från Kalifornien och cyklat omkring i hela Grekland. De ämnade nu med Rom som utgångspunkt cykla omkring i Apenninerna och bland annat upp till Assisi. Det var förvånansvärt djärvt och företagsamt av två så unga och vackra sköra flickor.

Tågresan från Brindisi till Catania på Sicilien blev emellertid ett helvete som var värre än Bulgarien. Värmen fungerade inte i hela vagnen, och av de enda två övriga vagnarna var den ena fullsatt och den andra förbjuden första klass. I båda de vagnarna fungerade värmen. Men i vår vagn vaknade alla upp omkring klockan tre på natten stelfrusna, huttrande, hostande och snörflande och hade helst av allt dragit på sig pälsar, och inte ens det hade hjälpt. Blåsten var stenhård utanför, och vagnen blåste lika ursinnigt ut sin luftkonditionering i alla kupéer med en temperatur och ett drag som hade passat på Nordpolen vintertid. Det var fullkomligt omöjligt att sova den natten.

(I nästa nummer : Catania.)

Expedition Oman, del 6.

Att komma från Oman till Dubai var som att komma från ett överkligt paradiset rakt in i västvärldens odrägligaste storstadslyx. I Oman är allting måttligt och välbalanserat, inga överdrifter förekommer, allt är anspråkslöst och sunt fastän det är ett välmående land, men i Dubai, främre Orientens Hongkong, är allting bara överdrifter och vräkighet. Man känner genast att luften är mycket mera förorenad. I Dubai möter man plötsligt väldigt mycket ryssar, som här gör mycket goda maffia-affärer. De flesta ryssarna i Dubai är nämligen före detta KGB-agenter, partipampar, politruker och kommissarier. De pendlar numera mellan Dubai och Ryssland för att i Dubai köpa allting billigt (i synnerhet apparater, videos, televisioner, datorer och sådant) och sälja det på svarta marknaden i Ryssland. Man möter dem i Dubai överallt. Det finns till och med ryska kvarter med ryska gatskyltar och butiksskyltar.

Livet i Dubai passar dem nämligen då det är ganska fantastiskt och lockar till äventyr och monstruösa satsningar. 1996 fyllde arabemiraten 25 år, vilket de olika szejkererna tyckte att borde firas ordentligt. Bästa sättet att fira det på tyckte då en szejk att vore att ta sig in i Guinness rekordbok, varför han lät binda åt sig världens största blomsterbukett. Den omfattade bland annat 25,000 rosor - eller var det 250,000? Det väckte szejkens i Dubai stora avundsjuka. Han skulle inte vara sämre och tillverkade åt sig världens största flagga, som vecklades ut och sträcktes av armén på autostradan i en längd av 2,5 kilometer. Då ville en tredje szejk vara med och tävla. Han beslöt att bjuda hela sitt folk på marcipantårta. Han lät baka världens största tårta och lät duka upp den på strandpromenaden eller Cornichen i en längd av 2,5 kilometer. Till sådana jippon hör att folket även skall få presenter. För att tårtan verkligen skulle bli populär och villigt ätas upp av allt folket beslöt szejken att skänka bort tre fina bilar och placera nycklarna gömda i tårtan. De som i åttandet av tårtan råkade få nycklarna skulle få tillhörande bil. Alla TV-kanaler skulle filma jippon, som skulle sändas ut över hela Orienten. Allt var kanske väl menat och positivt tänkt, men allt blev bara katastrof och pannkaka. Det utbröt nämligen allmänt tårtkrig om de tre utlovade setten bilnycklar, och efter bara några minuter

var hela den 2,5 kilometer långa marcipantårtan ödelagd utan att knappt någon hade smakat på den medan i stället hela folket hade deltagit i vad som kan kallas en pajkastningsshow av Guds nåde.

Vårt enda moskébesök under resan var också något av en antiklimax. Långt bortom tid och rum borta i ödemarken bortom öknarna besökte vi en urgammal moské med 22 kupoler. När vi kom in i denna anrika historiska moské från medeltiden erbjöd den heltäckande mattor över hela det vidsträckta golvet, luftkonditionering, högtalare överallt och en *muezzin* som höll för öronen när han ropade ut middagsbönen i ett slags dånande megafon. Ändå, fastän han höll för öronen, var han tydligen hörselskadad.

Sådana kontraster mötte oss överallt omkring i Arabien och Oman. Ute i öknen hade beduinerna, dessa primitiva nomader, yuppies, som ibland ringde till dem och de ivrigt pratade i. Förr i tiden hade deras burnuser eller dishdashor (deras vanligaste klädesplagg, fotsida nattskjortor med tofs vid hakan att doppa i parfym) aldrig fickor, men numera har de nästan alltid fickor för araberna att ha sina bilnycklar, sin yuppienalle, sina miniräknare och snart väl också sina fickdatorer i. Det var nästan så att man fruktade för att få höra plötsliga fax-signaler hemma hos beduinerna i deras tält ute i öknen.

Nu är ju också islam en besynnerlig religion grundad av en mycket besynnerlig människa. Muhammed var analfabet och getherde. Småningom avancerade han till kamel- och karavanförare. För att få pengar gifte han sig med en 15 år äldre änka, som alltså köpte honom. I hennes vård började han få sina uppenbarelser av ärkeängeln Gabriel. Det var antagligen hon som nedtecknade hans första suror. Genom sina koranuppenbarelser bildade han en sekt som snart väckte de styrandes missnöje i Mecka. I ett anfall av kombinerad panik och paranoia flydde han från staden till Medina, där han fortsatte sin märkvärdiga kombinerade frälsnings- och värvningsverksamhet. Han gjorde karriär som rövare med att med sina trosanhängare överfalla karavaner och råna dem. Detta synes han ha varit skicklig på. Sedan gjorde han beduinerna till sina sektmedlemmar med att lova dem beskydd och att inte råna dem om de anslöt sig till honom. Följaktligen anslöt de sig till honom. Detta var alltså historiens första maffia: övertalning genom utpressning, och detta har sedan år 622 alltid förblivit islams expansionsformel, vars mentalitet senare bland annat spritt sig i den spanska inkquisitionen, till Sicilien och till ryska exkommunister. Med allt detta lösa folks hjälp skaffade sig sedan Muhammed kontrollen över Mecka, som han erövrade, varefter han bestämde, att bara anhängare av hans nya religion fick förekomma där. Alla judar och kristna fick alltså packa och ge sig av för alltid för att aldrig mera finna någon varaktig eller säker trygghet någonstans där islam var statsreligion.

Muhammed var alltså från början till slut en kriminell och intolerant fantast - ingenting annat.

Tur då att det inom arabvärlden även finns ett land som Oman, som låtit förnuft och måttlighet härska över fanatismen. Utmärkande för deras gren av islam Ibadiyah är, att deras imamer och religionsledare faktiskt utses genom val. Inga ärftliga kalifat har någonsin nått Oman eller Jemen, och deras imamer och mullor har aldrig varit tyranner utan till och med kunnat avsättas efter att ha valts. Inte konstigt då att Oman även är det enda arabland som vågat sig långt ut på havet och ej bara till sina kameler, som ändå förblir Arabiens bästa.

(Fortsättning i nästa nummer, där "*Expedition Oman*" avslutas.)

Doktor Sandy om massakern i Jerusalem.
(insändare översatt från engelskan)

"Jag ber dig ursäkta en gammal mans gaggighet. Som du redan vet håller jag på att bli gammal, jag behöver åtminstone inte inför dig vara rädd för att göra ett dåligt intryck, eftersom du är ett sådant mönster av tolerans. I motsats därtill håller jag själv på att bli värre med åren. Ju längre jag överlever mitt existensberättigande i denna världen, desto mera kritisk mot den och mot mänskligheten blir jag. Min senaste resa ner till Syrien, Jordanien och Israel har inte botat mig från min såsom en kräftsjukdom tilltagande skepticism. Som du redan vet blev jag vittne till bombkaoset vid grönsakstorget i Jerusalem den 30 juli. Jag såg blodet överallt, de kringspredda människoresterna, ett krigskaos som under blitzten i London 1940, den våldsamma förtvivlans totala hysteri och orättvisan i den meningslösa attacken. Jag är ledsen, men som läkare måste jag tränga ner till roten av det onda och ge idén om Gud skulden.

Inte för att jag är någon ateist, men du känner redan till hur jag inte kan acceptera islams absurda fräckhet att för muslimernas del göra anspråk på att vara Guds utvalda folk på nästan samma sätt som judarna. Israels barn gjorde sig förtjänta av den rätten, Moses bestod den åt dem genom oerhörda lidanden, och genom rikets undergång och årtusenden av förföljelser har Israel fått den rätten bekräftad av historien. Ingenting kan beröva Israel den rätten. Men islam har aldrig på samma sätt gjort sig förtjänt av rätten till det gudomliga privilegiet.

Så man kan säga att jag är ateist beträffande islam men troende när det gäller judendomen. Jag måste vara ateist när det gäller islam, ty allt som pågår teologiskt inom islam talar emot den så kallade religionens absurda våldsamhet. Visste du till exempel, att det förekom en hemlig islamitisk konferens i Lahore 1980, där ledare för den muslimska tron beslöt, att hela den muslimska världen skulle vara islamiserad till år 2000, alltså, att alla människor av annan trosinriktning i muslimska länder skulle islamiseras eller utrotas. Man kan kalla det en muslimsk motsvarighet till den nazistiska Wannsee-konferensen i januari 1942, som beslöt att alla judar skulle utrotas från alla naziokuperade länder. Det är exakt samma mentalitet.

Kort sagt, islam muckar gräl och är på väg in i mycket svåra problem. I sitt beslutsamma ställningstagande mot islams fundamentalism kanske Turkiet visar vägen ut ur detta dilemma. Låt oss hoppas det. Det finns alltid en väg till bättring från varje sjukdom, och enda vägen ut ur den mentala förryckthet och hysteriska förvirring som kallas islam är att beslutsamt ta ställning mot hela religionen och förkasta Allah som en lika osund idé som de rörelser som leddes av Jim Jones, David Koresh och andra, som förväxlade sin egenkärlek med idén om Gud och förlorade förståndet på kuppen.

Som läkare kan jag se väldigt mycket förnuft och konstruktivitet i den judiska, den kristna och den buddhistiska trosinriktningen men ingenting sådant alls i islam, som jag bara kan betrakta som en mycket allvarlig om inte dödlig sjukdom, som en hjärntumör. Det är min diagnos på den muslimska uppfattningen om Gud, och jag är rädd att allt som pågår i den muslimska världen bara är tydliga symptom som bekräftar den, från talibanterrorern till massakrerna i Algeriet och till bomberna i Jerusalem.

Likaså har jag inget förtroende alls för mr Arafat. Han fick ett visst sken av positiv trovärdighet under Simon Peres och Jitzhak Rabins dagar, men innan de förlänade honom denna värdighet var han bara en elak terrorist och en skurk, hur mycket mr Olof Palme och mr Bruno Kreisky än omfamnade honom, och hans få positiva drag från sina underhandlingar med mr Peres och mr Rabin håller nu på att falla av honom som gamla smutsiga kläder, vilket åter avslöjar honom som den

patetiska bedragare och den miserabla skurk han är och alltid har varit in i ryggraden, om han har någon, vilket jag betvivlar.

Yours truly, doctor Sandy."

Kommentar. Det råder en mycket stor förvirring i hela den muslimska världen, som i Kairo har resulterat i upprepade terrorattacker mot oskyldiga turister, men som kulminerar genom massakrerna i Algeriet, som är så förvirrade, att man ibland inte vet om det är muslimska fundamentalister eller regeringstroagna soldater som på eget bevåg utfört dem för att ge muslimerna skulden. Våra historiska erfarenheter visar tyvärr, att man aldrig kan vänta sig bättre av någon militärdiktatur.

Expedition Tibet, maj '97. Del 4 : Lhasa (fortsättning).

På restaurang Tashi träffade jag en trevlig amerikan som frågade mig om Lhasa hade förändrats till det bättre eller till det sämre sedan jag var här senast för fyra år sedan. Svaret var enkelt. Det hade förändrats både till det sämre och till det bättre. Försämringarna var helt och hållet kinesiska medan förbättringarna var helt och hållet tibetanska. Det fanns ingen tibetansk försämring och ingen kinesisk förbättring.

Ett typiskt exempel på de kinesiska försämringarna är hur kineserna har lyckats förstöra hela flodstranden och öarna i floden. Detta är ett omfattande kinesiskt drömprojekt. På dessa sandbankar i floden ämnar de uppföra det kinesiska Lhasa, ett kinesiskt drömparadis med höghus där alla hus är likadana. De har redan byggt broarna över till ön, och hela stranden är som sagt totalförstörd i ett krampaktigt försök att göra den till en kajpromenad. Som strandpromenad hade den kanske blivit vacker om inte ön skulle bli bebyggd med höghus och om inte kvarteren närmast floden var kinesiska avspärrningsområden med taggtråd och murar krönta med fastcementerat glassplitter.

Förr var flodstranden helt naturlig, och tibetanerna brukade tvätta sina kläder där, särskilt munkarna, som sedan lade upp dem att torka längs hela den naturliga strandpromenaden. Bara detta var en sevärdhet. När Lasse, som förr var en god kommunist och trogen maoist, såg vad kineserna hade gjort med stranden förra året tog han definitivt parti mot Kina. Ett sådant nidingsdåd kunde han aldrig förlåta kineserna.

Dagens utflykt gick till Drepung, som bestogs i alla dess våningar och etager, tempel och samlings-salar, mastodontkök och kapell i tillbörlig ordning, medan vädret ständigt blev bättre. Vi hade inte sett mycket av solen i Tibet än så länge, men nu kom den fram, bländande och het, brännande och tryckande, så att det sedan var som en befrielse att få dyka in i Jokhangkatedralens dunkla mörklagda mysterier med alla dess fantastiska kryptiska kapell. Jokhang förblir Tibets hjärta och äldsta helgedom, och där är alla Tibets mysterier koncentrerade i ett underbart ogenomträngligt mörker av labyrintisk mystik in absurdum.

Samtidigt som solen kom fram i Lhasa och värmdes upp hela staden hörde vi nyheter från Sverige om katastrofala regn och översvämningar i Värmland och dagstemperaturer på högst 8 grader. Kanske vi då hade det bättre i Tibet i detta paradiset för etniska studier, Lhasa, denna häxkittel av tibetanska nationalister, kinesiska utsugare, muslimer och uigurer, och ett förlovat paradiset för unga och gamla turister från Israel, Sverige, Frankrike, Amerika, Portugal, Tyskland, Holland, Norge, England och Nya Zeeland och vilka länder som helst. För en internationell humanist är Lhasa det förlovade paradiset. Där finns alla de extremaste ytterligheterna, som bara fortsätter att polariseras hela tiden. Det kan inte finnas

något intressantare forum för mänskliga studier i människans mest tillspetsade och innersta väsen. Allt finns i Lhasa - buddhismens och förtryckets huvudstad, internationalismens, fattigdomens, nödens och eländets smutsiga blindtarm och ändstation - och världens charmigaste håla.

På fredagen åkte vi ut till Katsel för att mönstra skolan. Vi bemöttes med tveksamhet, då lärarna trodde att vi var kontrollanter. De frågade oss vad vi ville, men när det gick upp för dem att vi var från Sverige och att flera av oss var med i Skolföreningen lossnade alla band. Vi fick se alla klassrum och alla barnen. Skolan har 184 elever av vilka 81 är flickor och av vilka 73 är boende på skolan. Denna är byggd för sex klasser, men då beläggningen är full bara med fyra klasser anser man inte att man även kan satsa på två klasser till. Många tibetaner vill ha sina barn i denna skola, den har klart ett gott renommé, och den sköts exemplariskt. Där finns inte en enda kinesisk lärare, ehuru Mao hänger i varje klassrum tillsammans med den blodröda partifanan. Barnen måste lära sig kinesiska, men det viktigaste är att de lär sig skriva sitt modersmål tibetanska, och de får även undervisning i matematik, musik, dans och (från och med tredje klass) i engelska. Kanske någon av dem även en dag vill lära sig svenska.

Rektorn bjöd på kaffe med hela lärarkåren, och vi kunde tacksamt dela ut presenter: specialpresenter till vissa föreningsmedlemmars fadderbarn, två fotbollar, en frisbee, kulpennor och annat sådant. Vår visit blev mera angenäm ju längre den varade.

Tyvärr måste vi dock till slut återvända till Lhasa. Vägen var den sämsta tänkbara, på flera ställen hade den rasat, och på ännu fler ställen var den under kronisk reparation med truckar och traktorer som bökade i leran och blockerade all trafik. Tyvärr kunde vi inte besöka Ganden, då detta skulle vara förenat med vissa komplikationer. En amerikan jag talat med i Lhasa hade besökt Ganden utan svårighet på egen hand, men tydligen var det svårt för grupper att få tillstånd.

Vi hade alla sorters väder på vägen: regn, hagelskurar, sandstorm, ömsom solsken och ömsom tjocka. Men vi kunde se de yttersta konturerna av Ganden uppe på krönet av bergen samt de små högt uppsatta klosterbyggnaderna i Yerpa på andra sidan floden. När skulle man få besöka dessa vackra och omistliga platser igen?

Det frågades av vilken art de kinesiska försämringarna och de tibetanska förbättringarna är. Det är nästan som en regel utan undantag i Tibet att allt kinesiskt är negativt, och om något kinesiskt tilltar blir det mera negativt. Det kinesiska förtrycket har ökat. Det märks på den kategoriska utplåningen av allt som har med Dalai Lama att göra. "The Sino-Swedish Friendship School" i Katsel behövde inte tidigare ha Mao och hans bloddränkta snorfana i varenda klassrum.

Den tibetanska förbättringen är att tibetanerna trots ökat förtryck håller stilen och till och med är ännu vänligare och hjärtligare än för fyra år sedan. Något har hänt med den tibetanska medvetenheten, den har lyft sig och kanske inspirerats av det ökade förtrycket - den är andligare än någonsin. Enbart tack vare tibetanerna är Lhasa troligen världens mest andliga, mest inspirerade och mest inspirerande stad - trots det utsägliga eländet och fattigdomen.

Just därför är det så förfärligt att åse allt vad kineserna gör för att förstöra detta. De pumpar in pengar i Lhasa för att skapa en artificiell ekonomisk expansion som är helt oförenlig med Lhasas väsen. Den förstörda stranden har tidigare nämnts. Det vackra naturliga flodlandskapet med dess öar av sandbankar är förstört, och genom att avleda floden och bygga väldiga kajkomplex runt öarna för att på dessa bygga höghus blir vattnet i kanalen mellan dessa och staden en stagnerande kloak, där allt skräp samlas. Byggnationen av öarna i Lhasafloden är bara ett av kinesregeringens vansinnesprojekt, som verkar genomföras med ett slags överlagt skenande storhetsvansinne.

Deprimerad av kinesernas tilltagande förstörelse av Lhasa blev jag magsjuk och kunde därför inte delta i de andras besök i Norbulinka, som var oförändrat: Dalai Lamas sommarpalats förblev den primära turistattraktionen och vårdas ömt, medan allting annat där får förfalla, i synnerhet djuren i deras alltför trånga burar. I stället besökte jag de gamla templen i den norra delen av de tibetanska kvarteren. Ramoche var stängt för ombyggnad, men några mindre tempel i närheten kom jag in i. Ett av dem hade den första bild på Dalai lama jag fick se denna gång i Lhasa. Det lär finnas en till i det lilla templet bakom Barkhor, medan Nechung, orakeltemplet vid Drepung, hade fyra att uppvisa, när Lars-Olof som den ende av oss reste dit för ett besök.

Vi besökte även Mentsikhang under dagen, det tibetanska sjukhuset för tibetansk astrologisk medicin, som verkar mycket väletablerat. Vi visades runt och fick ta del av de viktiga 80 thankas som är den tibetanska medicinens urkund (från 800-talet, utarbetad av en läkare som levde 706-831!) Visningen avslutades med en videofilm över den tibetanska medicinens landvinningar och internationella vikt, där den amerikanska speakern naturligtvis även framhöll förtjänsten av Kinas fredliga befrielse av Tibet. Man kunde spy för mindre, och ingen av oss hade efteråt någon kommentar till besöket i det väletablerade och välrenommerade sjukhuset.

Fotnot. Enligt senare information borde vi ha haft ett brev med oss från Skolföreningen i Stockholm till skolan i Katsel. Emedan vi inte hade detta, "Läs och Res" hade inte känt till denna förenklade procedur, togs vi först emot med försiktig tveksamhet, som dock förbyttes till desto mer översvallande entusiasm när rektorn och lärarna fick klart för sig vilka vi var. Många utländska grupper har kommit och besökt den svenska skolan i Katsel, så att lärarkåren där ibland nästan generats av all denna internationella uppmärksamhet.

Enligt Lars-Olof, som besökte skolan senast i oktober '96, har införandet av Mao med andra urmodiga partikoryféers stenansikten i vartenda klassrum jämte den illröda snorfanan skett först efter hans besök i höstas som ett led i den nya sinofieringsvägen av Tibet, som är den värsta sedan kulturrevolutionens dagar. Kloster rensas på munkar, till och med nunneklostret i Terdrom rensades nyligen på ett stort antal nunnor, och det allra senaste är att Kina har förklarat buddhismen vara otibetansk. Sanningen är väl snarare att det är kommunismen som är i högsta grad okinesisk.

(I nästa nummer : Äventyret börjar.)

*En läsares svar till Johannes B. Westerberg.
(insändare)*

"Käre Redaktör! - I Fritänkaren nr 59 tycks det vara en cyniker, som fått sista ordet. Det var synd. Men... han bör inte få stå oemotsagd.

Alltså: Till J.B.W. - om han finns...

Okej! Skär upp och öppna hjärtat - för att studera Kärlekens anatomi... Visst! Fäll ut planschen över kroppens anatomi och peka ut lungor, revben, magsäck - men har du därmed Människan där? Väsendet människan?

Att ta till skalpellen och skära i tu hjärtat/kärleken i sina beståndsdelar är att stå där just med beståndsdelar - det tomma hjärtat, där själen då släppts ut ur vänstra och högra kammaren. Puts väck!

Det är väl möjligt att där finns något som är värt att studera, men sticker du skalpellen i det som bultar och lever är utgången given.

Var i hjärtats anatomi placeras förstulna ögonkast, längtan, osv ?

Var hittar du platsen för att skära ut det inre rum där den andre, den älskade, finns?

För så Privat är det, att det ofta är alldeles gömt för upptäckt och insyn.

Helheten är, som bekant, större än summan av delarna.

Det enda jag vill instämma i är att kärleken är "höjden av oemotståndlighet". Det var fint sagt.

Jag vill hellre konsultera en annan "doktor", min gamle morbror, 80 år gammal. Efter nära 50 års kärt och troget äktenskap med hustrun mycket olik honom själv i kynne och temperament har han ett och annat recept med mera vidsynt innebörd, som det känns lätt att andas i:

Äktenskap

Besvikelse och anklagan - alltid samma ursprung: du mötte inte dig själv.

Det är förbrännande att vänta sitt eget hos en annan.

Tänk dig rinnande vatten - alltid okänt.

Känn svalkan att stå inför en främling.

- Carl-Erik af Geijerstam.

- med hälsningar från en uppmärksam (givetvis kvinnlig) läsare.

Också till JBW :

Ett räkneexempel från Agnes, 8 år, i en ålder då man tar lätt på saker och ting. Hon löste nyligen magisterns läxa om en räkneuppgift till bankkamraten Victor på följande sätt:

En räknesaga

På Bagaregårds-skolan fins Det en pojke som hete anton och han va veldit Förtjust i tjejer och en Dag hade anton 9000 tjejer men en dag jorde anton slut med 2000 tjejer Det tog veldit long Tid men när Det enkligen Va Klart holde anton På att somna men han va ändå riktit Vaken för att undra hur monga tjejer han hade kvar jelp anton att lista ut Det!
6000

Kommentar. Detta är en helt annan reaktion på JBW:s självbiografiska följetong än Laila Roths, men den här läsaren var ej med från början av "Den heliga tystnadsplikten". Emellertid tycks hennes viktigaste synpunkt och protest gälla att JBW verkar ha analyserat ut kärleken ur sitt liv. Hur det förhåller sig med den saken kan JBW endast själv svara på, men med erfarenhet av hur han har svarat på tidigare kvinnliga insändare riktade till honom kan vi endast gissa, att han inte ämnar svara på frågan.

Emellertid kommer vi pliktskyldigast att framföra den och dessutom träffa honom under vår förestående resa till Himalaya "Från Dharamsala till Darjeeling", som är planerad att gå av stapeln den 19.10 och avslutas någon gång senare i år, tidigast 20.11, senast två veckor därefter, beroende på vad som händer i Indien och Nepal.

Emellertid är ingenting säkert, och vi har ju redan sorgligen fått inställa en höstresa, den planerade medelhavsresan till Grekland och Italien i september, som

blockerades av häftiga problem med tandgarnityret, varför vi måste ha den reservationen inför Indienresan, att den inte är säker förrän vi är på väg.

Om den blir av, vilket den blir med 90 procents säkerhet, så kan nästa nummer av Fritänkaren inte väntas förrän mot Adventstiden, som då (nr 61) blir denna årgångs sista nummer.

Göteborg den 3 oktober 1997.